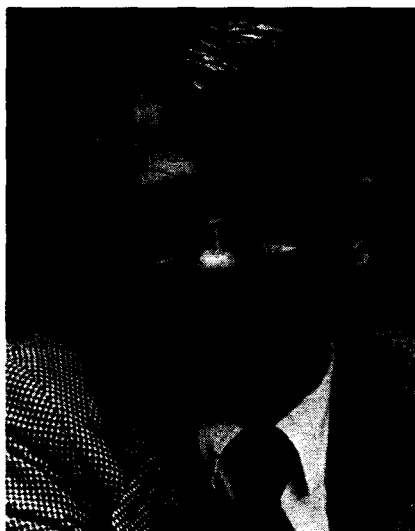

Individualisme en solidariteit

Vroeger was alles veel duidelijker. Toen waren liberalen individualisten, bezongen socialisten de solidariteit, en vonden conservatieven dat vroeger alles veel duidelijker was. Met de conservatieven is er gelukkig niets aan de hand; zij zijn en blijven de steunpilaren van het achtergebleven deel van de samenleving. Ook met de liberalen gaat het prima. Maar de socialisten hebben het moeilijk. Zij dreigen hun alleenvertoningsrecht op solidariteit te verliezen nu een deel van de christenheid, mikkend op een marktsegment dat niet is gecharmeerd van no-nonsense met kruisraketten en sociale zekerheid, de naastenliefde wil vinden in Vrede en Solidariteit als slogan. Zo'n branchevervaging is vervelend in het politieke ondernemerschap. En alsof dat nog niet genoeg was is nu ook het individualisme losgebroken in linkse kring, met name in de feministische hoek, onder het motto: „het individu gaat vóór de solidariteit, mits het om een vrouw gaat” (of *vermits*, in de ergste gevallen). Jan Blokkers gewetensvraag: „Ben ik eigenlijk wel links genoeg?”, krijgt steeds meer het karakter van een benauwde droom waarin je niet weet waar je het zoeken moet.

Laat ieder zijn eigen dromen nu maar dromen, zult u zeggen. Mis. Want overdag worden we geconfronteerd met politici die dromen tot werkelijkheid willen maken, en als die de zaken niet meer uit elkaar kunnen houden wordt het een ontvullend ontwaken in een warboel. Maar wetenschap – of wat daarvoor door wil gaan – kan toch niets bijdragen aan de beantwoording van in wezen waardegeladen vragen? Alweer mis. Systematisch redeneren kan ons helpen voor ogen te krijgen wat nu eigenlijk het probleem is, en dat is al heel wat. Als bovendien blijkt dat de probleemstelling zich laat ontrafelen in deelproblemen met ieder hun eigen instrument, dan hebben we alleen nog doelstellingen over om over te twisten, en dan laat het geharrewar zich ontwarren tot een gestructureerd en mogelijk zelfs rationeel besluitvormingsproces.

Individualisme en solidariteit zijn uitgangspunten voor een verdelingsbeleid. Individualisme wordt meer en meer in verband gebracht met de verdeling van het primaire inkomen; solidariteit kent de herverdeling van inkomens als het geëigende instrument. Over de primaire inkomensvorming als instrument van individualisering en emancipatie heerst een groeiende consensus. Het recht op arbeid wordt gezien als een *individueel* recht, en dat inzicht heeft vergaande consequenties. Zo is er, bij alle noodzaak van individuele arbeidsduurverkortening, geen grond om de totale arbeidsduur per *samenlevingsverband* nog eens extra te plafonneren, en hoe dan ook

geen excuus voor enigerlei vorm van discriminatie, noch in toegang tot de arbeidsmarkt, noch naar loonhoogte (bij gelijk werk). Het individuele recht op arbeid en arbeidsbeloning strekt zich logischerwijze uit tot het uitgestelde en verzekerde primaire inkomen, m.a.w. tot op equivalentiebasis geconstitueerde pensioenen en aanspraken op inkomensdervingsverzekeringen, zoals de WW en de WWV. Wie premie betaalt verwerft een recht, dat is de kern van de equivalentiegedachte. Wie dat recht beknort, *discrimineert* in arbeidsvoorwaarden, en dat zouden we niet meer doen, niet alleen omdat het in strijd is met EG-richtlijnen, maar ook omdat gelijke be-rechting van man en vrouw zo langzamerhand in eigen land flink wortel heeft geschoten.

Tegen deze achtergrond wordt duidelijk wat minister Ruding aanrichtte toen hij deze dagen uitsprak dat een *zelfstandig* recht voor vrouwen op uitkeringen wegens inkomensderving hem te duur werd. Zo'n door op zich zelf begrijpelijke bezuinigingsdrift ingegeven opmerking appelleert onbedoeld (wil ik aannemen) aan een sentiment dat vroeger alles veel duidelijker was, met Mien achter de tobbe, en ondergraaft de hoofdstelling van het kabinet dat de herziening van het stelsel van sociale zekerheid niet alleen is ingegeven door de noodzaak te bezuinigen, maar ook door de wens te vernieuwen. In een week waarin Scholten en Dijkman hun zonnetje lieten schijnen over de linkerhelling van het CDA leverde zo'n onverhoedse klarenstoot van no-nonsense lawingevaar op; geen wonder dat premier Lubbers ijlings uitrukte, met zijn grote sneeuwpluig. Nu hij nogmaals heeft verzekerd dat ook het CDA in dezen met zijn tijd mee zal gaan is het individu de onomstreden inkomenseenheid in de primaire verdeling.

Voor de secundaire herverdeling ligt het anders; die is gebaseerd op solidariteit, en maatschappelijke inkomensoverdrachten-om-niet functioneren *tussen* samenlevingsverbanden. Waar het individu de geëigende toerekeningseenheid is in guid-pro-quo-relaties bij de inkomensvorming in het maatschappelijk ruilverkeer en in verzekeringen op equivalentiebasis, lijkt het sa-

menlevingsverband als solidariteitsrelatie mij de typische inkomenseenheid in de sfeer van de inkomensoverdrachten-om-niet. Het samenlevingsverband als zodanig is bepalend voor draagkracht en welvaart van de daartoe behorende individuen; *binnen* samenlevingsverbanden is geen plaats voor een nadere toerekening; mensen delen lief en leed in de particuliere levenssfeer, want daarvoor leven zij samen. Niet iedereen begrijpt dat. Er zijn vrouwen die huisvrouwenloon eisen, en manlijke kostwinners die warme pantoffels verlangen bij thuiskomst en verder geen poot uitsteken. Die kunnen misschien beter alleen gaan wonen.

Het probleem met sexisten van beiderlei kunne is dat zij in hun eigenwaan hun verantwoordelijkheden binnen de particuliere levenssfeer ontlopen. Dat is heel vervelend, maar daar kan een gemeenschap die individuele basisvrijheden wil respecteren niet veel aan doen, dat is een privé-aangelegenheid, voor wie daar als partner intrapt. De overheid dient, namens die gemeenschap, een voorwaardenscheppend beleid te voeren om man en vrouw gelijke kansen te verschaffen; individuele beslissingen omtrent arbeidsparticipatie, huwelijk of rolpatroon zijn – alweer, voor wie zijn vrijheid liefheeft – een zaak van de particuliere levenssfeer. Zo'n simpele gedragslijn doet een wettelijke regeling van zwangerschapsverlof herkennen als een redelijke compensatie voor een ongelijke kans op de arbeidsmarkt, maar subsidiëring van kosten voor kinderopvang voor tweeverdieners afwijzen als een niet solidaire aanspraak op solidariteit door mensen die het zelf wel kunnen missen. En als Pa, of Ma, nu vindt dat er te weinig van Ma's salaris overblijft als de kosten van de crèche daar afmoeten? Dan zijn zij hun verbintenis, hun kind of hun werk niet waard, maar dat is hun probleem, en niet dat van de gemeenschap.

Intussen ben ik bij de tertiaire verdeling aangeland, bij de neiging om alles te subsidiëren wat los en vast zit. Dat moeten we niet doen, zolang we ernst maken met individualisme en solidariteit. Want individualisme vereist dat mensen hun eigen, soevereine keuzen maken op basis van hun vrij beschikbaar inkomen. En het beetje solidariteit dat we opbrengen kunnen we beter gebruiken om een nog enigermate redelijke herverdeling van koopkracht te bereiken, dan om hoog betaalde dienstverleners in de kwartaire sector een gegarandeerd inkomen te verschaffen. Dat pleit ervoor om het tertiaire traject te beperken tot gevallen waarin consumentensouvereiniteit een farce is (gezondheidszorg), of waarin de solidariteit vereist dat we gelijke kansen scheppen (funderend onderwijs).

Structureren van de probleemstelling helpt, als we ons afvragen waar we naar toe moeten met de verzorgingsstaat. Als we ons aan die spelregel houden, dan wordt de toekomst in elk geval duidelijk, nog duidelijker dan vroeger.